

УДК 544.47:544.344+546.72+546.74+546.264-31

Р. Мешкінар, асп.;
 О. Іщенко, д-р хім. наук;
 Т. Захарова, канд. хім. наук;
 А. Дяченко, канд. хім. наук
 dyachenko-alla@yandex.ru
 КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

АКТИВНІСТЬ Ni-Fe КАТАЛІЗАТОРІВ У РЕАКЦІЇ ГІДРОГЕНУВАННЯ CO₂

Досліджено властивості Ni-Fe каталізаторів у широкому діапазоні співвідношення концентрацій для реакції гідрогенування CO₂ та отримано стабільно високі показники каталітичної активності для зразка складу 80 мас.% Ni-20 мас.% Fe в інтервалі температур 300–500°C. Визначено оптимальну температуру відновлення каталізаторів до металічного стану та знайдено зв'язок між активністю Ni-Fe каталізаторів та їх фазовим складом.

Ключові слова: реакція гідрогенування CO₂, метанування, Ni-Fe каталізатори, каталітична активність.

Вступ. Необхідність скорочення використання традиційних викопних палив диктується не тільки їх обмеженими запасами, але і вимогами щодо зменшення викидів в атмосферу парникових газів. Одним з перспективних напрямків вирішення енергетичної проблеми є забезпечення альтернативним природному газу видом палива — каталітично отриманим з вуглекислого газу метаном. Відомо, що вуглекислий газ окрім шкоди, якої він завдає довіллію своїм парниковим впливом на клімат, може також слугувати сировиною для отримання метану, спиртів та інших органічних сполук [1, 2]. Метан і водень можуть стати заміниками багатьох видів пального, яке традиційно використовується в системах енергетики [3].

Каталітичне гідрогенування CO₂ у метан — реакція Сабатьє, або метанування — є важливим каталітичним процесом. Незважаючи на значний експериментальний доробок у напрямку пошуку каталізаторів реакції Сабатьє [4], підбір оптимальних умов для ефективного перебігу цього процесу триває.

Для пришвидшення процесу метанування вуглекислого газу використовуються як масивні так і нанесені гетерогенні каталізатори. До низки металів, які успішно каталізують реакцію метанування, входять Pd, Pt, Ru, Ni, Co, Fe, Mn, Cu, Zn. Використання у промисловості благородних металів перешкоджає їх висока вартість. Серед інших широкий інтерес викликають нікель та залізо [5–7], які в індивідуальному вигляді дають високий рівень конверсії CO₂ та значний вихід метану, а отже можна припустити, що поєднання їх у сплаві приведе до створення високоефективного каталізатора гідрогенування CO₂.

Метою роботи є дослідження каталітичної активності масивних Ni-Fe каталізаторів в широкому концентраційному діапазоні та встановлення оптимального співвідношення компонентів для одержання максимальних значень виходу та селективності по CH₄ в реакції гідрогенування CO₂.

Експериментальна частина. У роботі досліджувалися каталітичні властивості системи Ni-Fe каталізаторів у широкому концентраційному інтервалі від 65 до 100 мас. % Ni з кроком у 5 мас. %.

Синтез каталізаторів проводили шляхом сумісного осадження заданого співвідношення нітратів металів амоніаком. Для цього розраховану кількість металів у необхідному співвідношенні розчиняли у концентрованої нітратній кислоті при нагріванні та перемішуванні, після чого охолоджували до кімнатної температури і осаджували розчином NH₄OH. Для одержання твердого залишку зразки сушили спочатку при температурі 110°C протягом 4 год, а потім 5 годин при 300°C. Наступними етапами синтезу було відновлення отриманих оксидів до металевого стану газовою сумішшю (50 %об. H₂ – 50 %об. He) за атмосферного тиску протягом 1 години при

температурі 300°C з подальшим припрацюванням у реакційній суміші.

Вимірювання каталітичної активності проводили у проточному реакторі шляхом хроматографічного аналізу реакційної суміші газів, що складається із: 2,0 %об. CO₂, 55 %об. H₂ та 43%об. He за допомогою хроматографа Shimadzu GC-2014. Швидкість загально-го потоку становила 0,1 л/хв., наважка зразка 1 г.

Вимірювання питомої поверхні проводили за методом низькотемпературної адсорбції аргону.

Термогравіметричний аналіз (ТГА) застосовувався для дослідження термічних перетворень оксидних каталізаторів, а саме, для оцінки їх термічної стійкості та визначення температури відновлення оксидної фази до металевого стану. В цьому аналізі зразки нагрівали в атмосфері аргону при температурі від 30 до 850°C зі швидкістю 10°C/хв.

Результати та їх обговорення. За допомогою методу термогравіметричного аналізу було отримано дані, які описують процес відновлення суміші оксидів в потоці водню до металів (рис. 1 і 2), а також значення енергії активації процесів відновлення для активного та неактивного зразків.

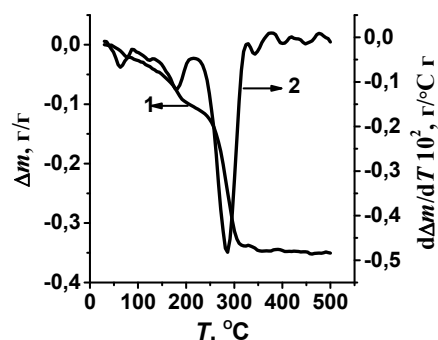

Рис. 1. Температурні залежності зміни маси зразка Ni₇₅Fe₂₅ в інтегральній (1) та диференціальній формі (2).

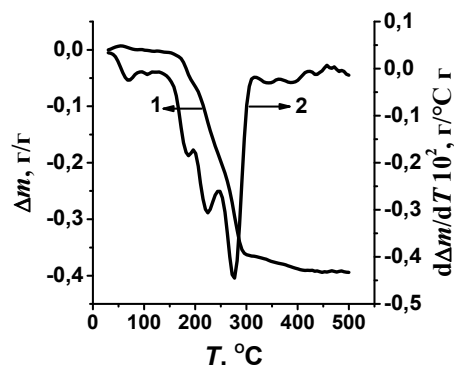

Рис. 2. Температурні залежності зміни маси зразка Ni₈₀Fe₂₀ в інтегральній (1) та диференціальній формі (2).

На диференціальній кривій (рис. 1.) видно, що можна виділити 3 етапи втрати маси, дві з яких зовсім незначні. Перші дві сходинки при 30°C і майже 180°C відповідають втраті фізично адсорбованої води, а найінтенсивніший пік спостерігається при температурі приблизно 285°C, що, згідно з [6], свідчить про відновлення оксидів Fe та Ni. Отже, ефекти втрати маси та їх температури узгоджуються з відповідними ефектами виділення газоподібної H₂O та відновлення оксидів до металевого стану.

Згідно рис. 2 диференційна крива показує, що втрата маси в цьому зразку проходить у 4 стадії. В цьому випадку не спостерігається різкого піку як у випадку попереднього зразка. Як і на рис. 1. на перших стадіях йде втрата фізично адсорбованої води і, оскільки вона слабо зв'язана з поверхнею, зразки можуть її втрачати вже при невисоких температурах. Наступні стадії втрати маси при температурах 220 та 280°C говорять про поступове повне відновлення досліджуваного зразка.

Із даних термогравіметричного аналізу можна зробити висновок, що оптимальною для відновлення зразків Ni-Fe системи у потоці водню є температура 300°C.

З одержаних експериментальних даних втрати маси було розраховано енергію активації відновлення зразків (E_a) для Ni₈₀Fe₂₀ та Ni₇₅Fe₂₅. Розрахунки проводилися із лінеаризованої логарифмічної залежності втрати мас від температури за формулою $\ln \Delta m = -E_a / RT + \ln C$, де Δm – зміна маси зразка, C – константа. Відповідно було отримано такі значення енергії активації:

$$E_a = 66 \text{ кДж/моль для зразка Ni}_{80}\text{Fe}_{20}$$

$$E_a = 20 \text{ кДж/моль для зразка Ni}_{75}\text{Fe}_{25}$$

Видно, що енергія активації процесу відновлення зразка Ni₈₀Fe₂₀ виявилася значно більшою за енергію відновлення зразка Ni₇₅Fe₂₅. Така велика різниця у значеннях енергії активації пояснюється тим, що в області 72–77 мас. % Ni за даними діаграми фазового стану [8] спостерігається утворення інтерметаліда FeNi₃, тому відповідно енергія активації відновлення індивідуальної сполуки буде нижчою, аніж для твердого розчину γ +FeNi₃, який існує в інтервалі концентрацій 60–70 мас. % та 80–100 мас. % Ni.

Фазовий склад зразків впливає також на значення питомої поверхні і як видно із таблиці 1 для зразків Ni₈₀Fe₂₀ та Ni₇₅Fe₂₅ ці дані суттєво відрізняються.

Таблиця 1

Питома поверхня одержаних каталізаторів			
Склад, % мас.		Форма зразків	S _{пит.} , м ² /г
Ni	Fe		
80	20	оксидна	120
		відновлена	16
75	25	оксидна	58
		відновлена	2

Видно, що оксидна форма каталізаторів має високі значення питомої поверхні, які після процесу відновлення і переходу зразків у металічний стан значно зменшуються. Питома поверхня відновленого зразка, що містить 80% Ni у вісім разів вища за таку ж для зразка зі 75% Ni.

Склад зразків, синтезованих у широкому діапазоні концентрацій, та дані каталітичної активності наведено у табл. 2.

Як видно з даних, наведених вище, усі зразки, окрім одного, показали високі значення виходу метану при достатньо низьких температурах. Із них зразок 5 є найактивнішим, оскільки досягає максимального перетворення CO₂ в CH₄ при температурі у 350°C і при цьому вихід метану становить 62%. Водночас бачимо, що зразок 6 (Ni₇₅Fe₂₅) проявляє найнижчу активність і це при тому, що різниця у відсотковому співвідношенні компонентів, порівняно з ак-

тивним зразком, становить лише 5%. На думку авторів, таке різке пониження активності пов'язане із утворенням інтерметаліда FeNi₃ [8]. Нижче наведені результати дослідження каталітичної активності для активного (рис. 3.) та неактивного (рис. 4.) зразків.

Таблиця 2

Склад каталізаторів, температура максимального перетворення та % вихід CH₄

Зразок	Склад, мас%		t ^{max} , °C	X _{CH₄} , %
	Ni	Fe		
1	100	0	400	60
2	95	5	370	62
3	90	10	350	58
4	85	15	360	60
5	80	20	350	62
6	75	25	350	14
7	70	30	400	49
8	65	35	350	48

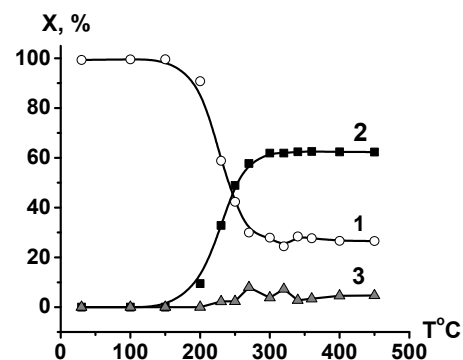

Рис. 3. Температурна залежність зміни концентрації вихідних речовин та продуктів реакції у процесі гідрогенування CO₂ для зразка Ni₈₀Fe₂₀

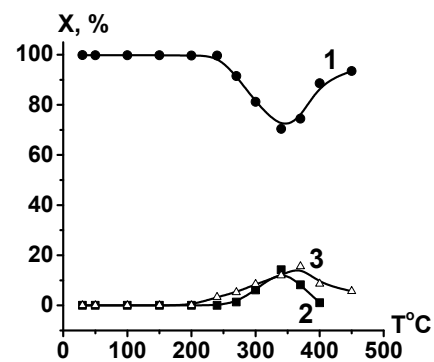

Рис. 4. Температурна залежність зміни концентрації вихідних речовин та продуктів реакції у процесі гідрогенування CO₂ для зразка Ni₇₅Fe₂₅

Як видно з рис. 3, активність зразка Ni₈₀Fe₂₀ підтверджується майже повною конверсією двоокису вуглецю з, водночас, високим виходом метану. Натомість зразок Ni₇₅Fe₂₅ демонструє свою практично повну нездатність каталізувати процес метанування. Свідченням цього (рис. 4) є дуже низькі показники перетворення CO₂ та утворення CH₄.

Ймовірно, така поведінка каталізатора пояснюється тим, що в цій області співвідношення концентрацій нікелю та феруму можливе існування інтерметалічної сполуки FeNi₃ [8]. Відомо, що каталітичні процеси перебігають на межі поділу фаз, тому утворення індивідуальної сполуки із точно визначеним складом призводить до зменшення межі поділу фаз і, як наслідок, зменшення активності зразка Ni₇₅Fe₂₅. Однак ці припущення потребують детального дослідження фазового складу зразків.

Висновки. Досліджено каталітичну активність Ni-Fe каталізаторів реакції гідрогенування CO₂ у інтервалі концентрацій (100–65 мас.%) Ni – (0–35 мас.%) Fe. Встановлено, що оптимальною температурою для відновлення оксидів металів до їх металевому стану є 300°C. Показано, що висока каталітична активність в реакції метанування CO₂ спостерігається для зразків в інтервалах 60–70% мас. Ni та 80–100% мас. Ni. Зразок, що складається з 80% Ni та 20% Fe дає максимальний вихід метану (62%) при температурі 350°C.

Список використаних джерел

1. Wei Wang, Shengping Wang, Xinbin Ma, Jinlong Gong. Chem. Soc. Rev., 2011, 40, 3369–4260.
2. Wei Wang. Front. Chem. Sci. Eng., 2011, 5(1), 2–10.

R. Meshkinifar, асп.,
E. Ищенко, д-р хім. наук,
T. Захарова, канд. хім. наук,
A. Дяченко, канд. хім. наук
dyachenko-alla@yandex.ru
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

АКТИВНОСТЬ Ni-Fe КАТАЛИЗАТОРОВ В РЕАКЦИИ ГИДРИРОВАНИЯ CO₂

Исследованы свойства Ni-Fe катализаторов в широком диапазоне соотношения концентраций для реакции гидрирования CO₂ и получены стабильно высокие показатели каталитической активности для образца, содержащего 80 масс.% Ni и 20 масс.% Fe, в интервале температур 300–500°C. Также определена оптимальная температура восстановления катализаторов в металлическое состояние и установлена связь между активностью Ni-Fe катализаторов и их фазовым составом.

Ключевые слова: реакция гидрирования CO₂, метанирование, Ni-Fe катализаторы, каталитическая активность.

R. Meshkinifar, PhD student,
O. Ishchenko, Dr. Sci.,
T. Zakharova, PhD,
A. Dyachenko, PhD
dyachenko-alla@yandex.ru
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ACTIVITY OF Ni-Fe CATALYSTS IN THE REACTION OF CO₂ HYDROGENATION

Under the same condition, a series of the catalysts of Ni-Fe system with different metal ratio (100–65 mass. % of Ni — 0–35 mass. % of Fe) were prepared by coprecipitation method with NH₄OH as a precipitation agent. All samples were reduced by He+H₂ mixture from oxide form to the metal state and then they were used in methane production from CO₂ and H₂. The optimal temperature (300°C) of Ni-Fe oxides reduction to metal condition was determined by TGA method. Based on the experimental data on loss of mass, activation energy (E_a) of samples' reduction for Ni₈₀Fe₂₀ and Ni₇₅Fe₂₅ was estimated. The explanation of such a significant difference in activation energy rates is the formation of intermetallic FeNi₃ in the range of 72–77 mass % of Ni, as well as that the reduction activation energy of a particular substance is lower than in solid solution of γ+FeNi₃ within the concentration range of 60–70 mass. % and 80–100 mass. % of Ni.

Investigation of catalytic activity of Ni-Fe systems in the reaction of CO₂ hydrogenation was performed. Among the tested samples, Ni₈₀Fe₂₀ catalyst with the most specific surface area showed the best performance at 300–500°C, and the methane yield amounted to 62%. Ni₇₅Fe₂₅ sample with smallest specific surface area showed the worst catalytic performance in term of conversion of CO₂ and yield for CH₄. The correlation between samples' phase composition and their catalytic activity was estimated.

Keywords: reaction of CO₂ hydrogenation, methanation, Ni-Fe catalysts, catalytic activity.

УДК 544.272

O. Яковенко, асп.
eveon@ukr.net;
В. Півницька, студ.;
В. Казіміров, д-р хім. наук;
O. Роїк, канд. хім. наук;
В. Сокольський, д-р хім. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СТРУКТУРА РОЗПЛАВІВ Al-Ge-Ni ВЗДОВЖ ПЕРЕРІЗУ Al₆₀Ge₄₀ – Al₆₀Ni₄₀

Рентгенодифракційним методом та методом оберненого Монте-Карло проведено комплексне дослідження структури розплавів системи Al-Ge-Ni вздовж перерізу Al₆₀Ge₄₀ – Al₆₀Ni₄₀. Встановлено суттєвий вплив нікелю на формування атомної структури потрібних розплавів, що обумовлено інтенсивною взаємодією атомів в парах Al-Ni та Ge-Ni, показано існування мікрогрупувань рідкого германію в розплаві складу Al₆₁Ge₂₈Ni_{10,5} та мікрогрупувань, близьких за складом до інтерметаліду Ni₅Ge₃ в розплаві складу Al₆₁Ge₁₅Ni₂₄.

Ключові слова: розплав Al-Ge-Ni, метод оберненого Монте Карло, локальна структура розплаву.

Вступ. Сплави алюмінію з нікелем широко використовуються в авіаційній та космічній промисловості і відомі як суперсплави. Одним з основних методів з'єднання деталей із цих сплавів є дифузійне зварювання, що передбачає застосування хімічно спорідненого матеріалу з нижчою температурою плавлення. Зручним кандидатом є потрібні сплави Al-Ge-Ni завдяки тому факту, що германій з алюмінієм та нікелем у твердому стані формують евтектики. Якщо фазові рівноваги в твердих сплавах системи

Al-Ge-Ni досить добре досліджені, то структура рідкої фази ще потребує детального вивчення.

Потрібні сплави Al-Ge-Ni з вмістом нікелю ≤ 50 ат.% утворюють ряд потрібних сполук: τ₁ (AlGeNi₂, просторова група оС24, тип CoGe₂), τ₂ (Al₁₅Ge₄Ni₃, просторова група с188) та τ₃ (Al₄Ge₆Ni₅, просторова група сF12, тип CaF₂), що співіснують поряд з кристалічним германієм та бінарними інтерметалідами Al₃Ni, Al₃Ni₂ та AlNi [1], причому розчинність Германію в Al₃Ni₂ сягає 3,0 ат.%, а